

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№2 (123) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	ф.ғ.к., (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген Құрманғалиев Ілияс

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology, (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of the L.N.Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© **L.N.Gumilyov Eurasian National University**

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	к.ф.н., (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.
Периодичность: 4 раза в год
Тираж: 35 экземпляров
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

Мазмұны

<i>Абасилов А.М.</i> Жаңа қазақ әліпбиі: әлеуметтік лингвистикалық мәселелері, оларды шешу жолдары	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> «Қозы Көрпеш - Баян сұлу» жырының діни мотивтері ..	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Қасқатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Сан компонентті кейбір киелі ұғымдардың қалыптасу тарихынан	21
<i>Аймұхамбет Ж.Ә.</i> Мифтік кеңістіктегі <i>адамзат</i> пен <i>пері-зат</i> байланысы және оның көркем әдебиетте бейнеленуі	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Л.З. Будаговтың «Түрік-татар сөздерінің салыстырмалы сөздігінің» қазақ лексикографиясындағы орны	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Кәсіби-бағытталған шетел тілін үйренудің тұлғалық-бағытталған тәсілі	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – сан қырлы дарын иесі	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Ұлы Дала көне есептері және оның Бөлтірік шешен шығармашылығындағы көрінісі	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова Ә.А.</i> Студенттердің тілдік компетенциясын қалыптастыруда аутенттік мәтіндерді қолдану	74
<i>Ерғалиева Райхан</i> Қазіргі заманғы қоғамдағы ұлттық мәдени мұраның проблемалары	76
<i>Жұманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Студенттерде шетелдік құзыреттілікті қалыптастыру	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Заманауи лингвистикадағы бағалау теориясының дамуы	86
<i>Құзбақова Г.Ж.</i> Қазақ әдет-ғұрыптық ән ырғақтылығындағы сөз просодикасы	96
<i>Қыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Ағылшын тілін үйрену мен оқытудың маңыздылығы	105
<i>Лазухина Л.В., Әбдіғалиева Т.А.</i> У. Шекспирдің «Отелло» пьесасындағы одағайлардың қазақ тіліне аударылуына талдау	109
<i>Нұрдәулетова Б.И.</i> Жыраулар поэзиясы мәтінінің коммуникативтік ерекшелігі	116
<i>Нұржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Интернет көмегімен ағылшын және қазақ тілінің сөздік қорын оқыту әдістемесі	123
<i>Нұржаубек А.</i> Қазіргі әлемдік және отандық лингвистикадағы фрейм туралы ізденістер	129
<i>Оспанова А.К., Турдығылова А.К., Бакенова А.М.</i> Шетел тілі мұғалімдерінің рефлексивті қабілеттіліктерін дамуы	139
<i>Тұрысбек Р.</i> Ұлттық тіл табиғаты: әліпби мәні мен эволюциясы (<i>Латын графикасына негізделген қазақ тілі әліпбиінің тарихы мен даму үрдістері туралы</i>)	146
<i>Рысбаева Г.Қ., Исаева Ж.Т., Тұңғышбаева Ғ.Ж.</i> Ғаламның тілдік «культ» концептісі	155
<i>Сәрсекенова Қ.Қ., Меліс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Филология мамандығы бойынша білім алушыларды компьютерлік технология бағытында оқыту	166
<i>Шаймерденова Н.Ғ.</i> Қазақстандағы татарлардың тарихы, тілі, мәдениеті	173
<i>Жазбадерек.</i> Гуманитарлық ғылымдарға саясимәдениет әлемінде заманауи зерттеу	185
<i>Рәсімдеу үлгісі</i>	188

Contents

<i>Abasilov A.M.</i> New Kazakh Alphabet: Sociolinguistic Problems and Their Solutions	8
<i>Abduov M.I. , Abduova N.M.</i> Religious Motifs in “Kozy Korpesh – Bayan Sulu” Poem	15
<i>Abdrzakova A.A., Akhmetova B.B., Kaskatayeva Zh.A., Bakenova A.M.</i> From History of Development of Some Sacral Concepts with Numerical Component	21
<i>Aimukhambet Zh.A.</i> The interdependence of humanity with the fairy in the mythical space and its reflection in the artistic literature	30
<i>Amangazyieva M.K.</i> L.Z.Budagov’s «Comparative Dictionary of Turkish-Tatar Words» in Kazakh Lexicography	38
<i>Aubakirova G.T., Volodina E.O., Kalieva S.N.</i> Personally-Oriented Approach in Teaching Professionally-Oriented Foreign Language	44
<i>Baibek A.K.</i> Ykili Ybray – Versatile Master of Transformations	51
<i>Baybekov S.N., Shormakova S.M., Ayazbekova I.M.</i> Ancient Tasks of the Great Steppe and Their Place in Boltirik Sheshen’s Work	63
<i>Gauriyeva G.M., Zhumabekova A.A.</i> Use of Authentic Texts for Formation of Students’ Linguistic Competence	74
<i>Yergaliyeva Rakhan</i> The Problem of National Cultural Heritage in Modern Society	76
<i>Zhumanbekova N.Z., Kabdusheva A.B.</i> Formation of Foreign Competencies in Students	81
<i>Iskakova N.S., Islam A.</i> Development of Evolution Theory in Modern Linguistics	86
<i>Kuzbakova G.Zh.</i> Prosody of the Word in Kazakh Ritual Song Rhythmics	96
<i>Kydyrmoldina M.S. , Nurzhanova Zh.D.</i> The Importance of Learning and Teaching English Language	105
<i>Lazukhina L.V., Abdygalieva T.A.</i> Analysis of the translations of U. Shakespeare’s «Othello» plays in the Kazakh language	109
<i>Nurdauletova B.I.</i> Communicative Peculiarities of the Bard Texts	116
<i>Nurzhanova Zh.D, Dadekhan Zh.B.</i> Teaching English and Kazakh vocabulary by means of the Internet	123
<i>Nurzhaubek A.</i> Frame Research in the Modern World and Domestic Linguistics	129
<i>Ospanova A.K., Turdygylova G.D., Bakenova A.M.</i> Development of Reflexive Abilities of Foreign Languages Teacher	139
<i>Turysbek R.</i> Kazakh Inscription is Spirituality (About the history and trends of the Kazakh language based on Latin graphics)	146
<i>Rysbayeva G.K., Issayeva Zh.T., Tungushbayeva G.Zh.</i> Concept of “Cult” in Linguistic Picture of the World	155
<i>Sarekenova K.K., Melis A.M. Toybekova S.R.</i> Training Graduates of Philology Specialty in the Field of Computer Technology	166
<i>Shaymerdinova N.G.</i> The History, Language and Culture of Tatars in Kazakhstan	173
Chronicle. Modern research on humanitarian sciences in the polycultural peace	185
Template	188

Содержание

<i>Абасилов А.М.</i> Новый казахский алфавит: социолингвистические проблемы, пути их решений	8
<i>Абдуов М.И., Абдуова Н.М.</i> Религиозный мотивы в лиро-эпическом произведений «Козы Корпеш – Баян сулу»	15
<i>Абдразакова А.А., Ахметова Б.Б., Каскатаева Ж.А., Бакенова А.М.</i> Из история развития некоторых сакральных понятий с компонентами числительных	21
<i>Аймухамбет Ж.А.</i> Взаимосвязь человечества с феи в мифическом пространстве и его отражение в художественной литературе	30
<i>Амангазиева М.К.</i> Роль «Сравнительного словаря турецко-татарских наречий» Л.З. Будагова в казахской лексикографии	38
<i>Аубакирова Г.Т., Володина Е.О., Калиева С.Н.</i> Личностно-ориентированный подход в обучении профессионально-ориентированному иностранному языку	44
<i>Байбек А.К.</i> Үкілі Ыбырай – многоликий мастер перевоплощений	51
<i>Байбеков С.Н., Шормакова С.М., Аязбекова Э.М.</i> Древние задачи Великой Степи и их место в творчестве Болтирик шешена	63
<i>Гауриева Г.М., Жумабекова А.А.</i> Использование аутентичных текстов при формировании языковой компетенции студентов	70
<i>Ергалиева Р.А.</i> Проблемы национального культурного наследия в современном социуме	76
<i>Жуманбекова Н.З., Кабдушева А.Б.</i> Формирование иноязычных компетенций у студентов	81
<i>Искакова Н.С., Ислам А.</i> Развитие теории оценки в современной лингвистике	86
<i>Құзбақова Г.Ж.</i> Просодика слова в казахской обрядовой песенной ритмике	96
<i>Қыдырмолдина М., Нуржанова Ж.</i> Важность обучения и преподавания английского языка	105
<i>Лазухина Л.В., Абдигалиева Т.А.</i> Анализ перевода на казахский язык междометий пьесы У. Шекспира «Отелло»	109
<i>Нурдаулетова Б.И.</i> Коммуникативные особенности текстов жырау	116
<i>Нуржанова Ж.Д., Дадехан Ж.Б.</i> Приемы изучение английской и казахской лексики с помощью интернет	123
<i>Нуржаубек А.</i> Фреймовый подход в современной отечественной и мировой лингвистике	129
<i>Оспанова А.К., Турдыгылова А.К., Бакенова А.М.</i> Развитие рефлексивных умений учителей иностранных языков	139
<i>Турысбек Р.</i> Природа национального языка: сущность и эволюция алфавита (<i>Об истории и тенденциях казахского языка на основе латинской графики</i>)	146
<i>Рысбаева Г.К., Исаева Ж.Т., Тунгышбаева Г.Ж.</i> Концепт «Культ» в языковой картине мира	155
<i>Саркенова К.К., Мелс А.М., Тойбекова С.Р.</i> Обучение выпускников филологических специальностей в области компьютерных технологий	166
<i>Шаймерденова Н.Г.</i> История, язык, культура татар в Казахстане	173
<i>Хроника.</i> Современные исследования по гуманитарным наукам в поликультурном мире ...	185
Образец оформления статьи	188

ХҒТАР 16.01.17

Б.И. Нұрдәулетова

*Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті,
Ақтау, Қазақстан
(E-mail: nurdauletova@mail.ru)*

Жыраулар поэзиясы мәтінінің коммуникативтік ерекшелігі

Андатпа. Бұл мақаланың мақсаты жыраулық мәтіндердің коммуникативтік қызметінің ерекшеліктерін қарастыру болып табылады. Зерттеу нәтижесінде автор ауызша дүниеге келу ерекшеліктеріне қарамастан қазақ жыраулық мәтіндері белгілі бір дәуір туғызған мәдениеттің, шығармашылықтың, рухани қызметтің жемісі әрі осындай рухани байлықты ұрпақтан-ұрпаққа сақтап жеткізуші феномен болып табылатынын тілдік деректермен дәлелдейді.

Мәтіннің коммуникативтік қызметінде адресат және адресант арақатынасы басты орын алады. Мәтін «ғұмырының» ұзақтығы оның реципиент тарапынан қалай қабылданып, қаншалықты түсінілгендігімен байланысты. Жыраулық мәтіндердің түсінілімі мен қабылдануында өзіндік ерекшеліктер бар. Жырдың негізгі авторымен бірге бірнеше қосалқы авторы болады. Олар: жырды шығарған жырау, жырды жаттап, кейінгіге жеткізген жыршы, жыр мәтінін жазуға түсірген редактор. Негізгі автордың бастапқы идеясын сақтай отырып, кейінгі қосалқы авторлар да өзіндік қолтаңбаларын қалдырады. Жыр коммуникациясында бастапқыда мәтін қабылдаушы роліндегі жыршылар, редакторлар кейін өздері де сол мәтінді жасаушыларға (авторға) айналады.

Жүргізілген зерттеу негізінде автор жыраулық мәтіннің коммуникациялық кезеңдерін (коммуникацияға дейінгі, вербалды, коммуникациядан кейінгі), автор-жырау мен тыңдаушы-реципиент қарым-қатынасының ерекшелігін, мәтін түзіліміндегі «аялық білімнің» мәні мен мәтін тезаурусы, мәтін түзілімінің мақсатын, мәтін коммуникациясындағы экстралингвистикалық, паралингвистикалық (бейвербалды) факторлардың қызметін көрсетеді.

Түйін сөздер: жыраулық поэтика, реципиент, адресант, адресат, аялық білім импровизация, прессиупозиция.

Жыраулық болмыстың қайталанбас (әдеби-тілдік көркемдігі, философиялық-логикалық тереңдігі) табиғатында ерекше назар аудартатын құбылыс оның ауызша таралып ауызша жетуімен байланысты. Осы орайда жырдың ауызша, суырыпсалмалықпен дүниеге келу ерекшелігі, ақындық пен жыршылықтың бөлекше табиғаты туралы әңгіме қозғамай өту мүмкін емес. Сондай-ақ жеке адамдардың (тыңдаушы, қабылдаушы әрі жанама автор, айтушы) жадылық қабілетіне ғана сүйеніп, уақыт керуенімен бірге көшіп жеткен өлең мәтіндерінің мазмұндық, коммуникативтілік ерекшелігі де назар аударуға тұрарлық мәселе.

Мәтін лингвистикасы туралы сөз болғанда, бір зерттеулерде мәтіннің жазба нұсқаға түскен сөйлеу құрылымы екендігі баса айтылса, кейбір зерттеушілер мәтінді ауызша да, жазбаша да сөйлеу құрылымында кездесетін тілдік жүйе ретінде қарастырады. Мәтін қандай формада көрініс берсе де (ауызша, жазбаша, мономәтін түрінде, поэзиялық, прозалық сипатта) белгілі бір дәуір туғызған мәдениеттің, шығармашылықтың, рухани қызметтің жемісі әрі осындай рухани байлықты ұрпақтан-ұрпаққа сақтап жеткізуші феномен.

Көркем мәтіннің басты белгілері ретінде оның біртұтастығы, белгілі бір ойды жеткізудегі жүйелілігі, басталуы мен аяқталуының болуы, тақырып тандалымы, мәтін арқылы белгілі бір ақпараттың берілуі (информативтік қызметі) және мәтіннің қарым-қатынас құралы (коммуникативтік қызметі) бола білуі, сондай-ақ, ең маңыздысы, мәтін арқылы адам дүниетанымының, ұлттық рухани мәдениетінің көрініс беруі (мәтіннің кумулятивтік қызметі), сол арқылы жеке адам тұлғасының, дүниенің тілдік бейнесінің жасалуы (мәтіннің концептуалдық-тілдік қасиеті) туралы зерттеліп те айтылып та жүр [1, 58].

Жыр мәтіні ауызша дүниеге келу ерекшелігіне қарамастан көркем мәтінге тән барлық талаптарға жауап бере алады. Пікірімізді дәлелдеу үшін нақты жыр мәтіндеріне талдау жасаймыз.

Жыраулар поэзиясының мәтініне зерттеу жүргізу мәтіннің дүниеге келуіндегі кейбір ерекшеліктерді ескеруді талап етеді. Орыс фольклорын зерттеуші В.Е.Гусев фольклорға тән төрт басты белгіні көрсетеді. Солардың қатарынан зерттеуші көрсеткен екі белгі біздің зерттеу жағдайымызда жыраулар поэзиясының мәтініне де қатысты деп есептейміз: біріншіден, фольклор мәтінінде көркем образ жасайтын әр алуан элементтер болады: сөз, музыка, хореография, мимика. Соның ішінде сөз элементі басты категория болып есептеледі. Екіншіден, фольклордың өмір сүру сипаты ерекше, яғни «фольклордың дүниеге келу процесі орындаушы мен тыңдаушыны бір мезгілде қатыстыратын, туындыны бір мезгілде көруге де, тыңдауға да болатын творчестволық акт» [2, 6-7]. Жыр ауызша дүниеге келіп, ауызша тарағандықтан (кейінірек хатқа түскені өз алдына мәселе) автордың бастапқы идеясы сақталып, оның берілу тәсілі – (тілдік және тілдік емес тәсілдер) кейінгі қосымша авторлардың (олардың өзі бастапқыда тыңдаушы ретінде қатысып, кейін жырды өздері айтып, басқаларға жеткізуіне байланысты қосымша авторларға айналған) сөз саптауымен дамытылып, өзгеріп отырған. Соған байланысты мәтін ішіндегі жеке сөздер мен сөйлем (ой) құрылымдары өзгеруі мүмкін. Оған дәлел кейде бір шығарманың бірнеше нұсқада сақталып жетуі. Мәтінге жыршы не жырау арнайы тақырып қойып, ат беріп, айдар тағуды мақсат санамаған, жырға атауды тыңдаушылардың өзі қойып алатын кездері көптеп ұшырасқан. Бұл пікірімізге бір шығарманың бірнеше атпен сақталуы немесе жырлардың көпшілігінің алғашқы сөйлемдермен аталып кетуі дәлел болады. Осындай фактілер мәтін табиғатына талдау жүргізуде тыңдаушы мен жаттап айтушының қабылдау, түйсіну деңгейі мен ерекшелігін де ескеру қажеттігін талап етеді.

Көркем мәтін сөз болғанда, оның басты ерекшелігі ретінде бірыңғай коммуникативтік қызметке негізделген ішкі тұтастық [3,5] баса айтылады. Мәтін үшін ең қажеттісі – оқырман не тыңдаушы. «Тыңдалмаған сөз жетім» деген халық мәтелінің түпкі мәні де осыған тіреледі. Гегель өзінің «Эстетика» еңбегінде «Кез келген өнер туындысы өзімен бетпе-бет келген әрбір адаммен диалог құра алады» [3, 5], – деп жазды. М.Бахтин бастаған зерттеушілер мәтіннің диалог құруға бейімділігін ерекше атайды [4]. Мәтінтануда мәтіннің қабылдануы, автор – мәтін – қабылдаушы арақатынасы туралы мәселе ең өзекті проблема екені байқалады. Мәтін «ғұмырының» ұзақтығы оның қалай қабылданғанына, реципиент санасында қандай дәрежеде зерделенуіне байланысты. А.А.Потебня: «*Өнер туындысы дүниеге келгеннен кейін оның мазмұны суреткер арқылы емес, түсініп, қабылдаушы арқылы өсіп дамиды*» [5,205], – дейді.

Көркем мәтін шындық өмірді жеке (индивидуалды) таным тұрғысынан бейнелейтін дүниенің образды бейнесі болып табылады. Бұның өзі оның оқырманға бірдей түсінікті болу, қабылдану проблемасын жоққа шығармайды. Әрбір оқырманның (реципиенттің) дүниені тану мен бағалаудағы дара түсінімдерінің бар екенін, сондай-ақ реципиент тезаурусының автор тезаурусымен сәйкесе бермеу мүмкіндігін ескерсек, белгілі бір мәтіннің қабылдануы барлық уақытта бірдей деңгейде бола бермейді. Мәтіннің ұғынықты болуында тек сөйлеуші ғана емес, тыңдаушы мүддесі де ескерілуі тиіс.

Мәтін сөйлеудің біршама күрделі бірлігі ретінде өзін құрайтын элементтердің (сөз, сөйлем, сөз тіркесі) мағынасынан бөлек сападағы ұғымды береді. Мәтінді мағыналық қабылдау жеке сөздерді танбалық қабылдаудан, олар арқылы берілетін тұтас мағынаны қабылдауға дейінгі деңгейлік саты арқылы жүзеге асырылады. Мәтінді түсінуге қиындық келтіретін жағдаяттар ретінде зерттеушілер диалектизмдерді, көнерген сөздер мен неологизмдерді, тар аядағы кәсіби терминдерді атайды. Реципиенттің жеке сөздер мен сөз тіркестерін түсінбеуі оның тұтас мәтінді ұқпауына әкеп соқтыруы мүмкін. Соған қарамастан

реципиент мәтіннің жалпы не жайында екенін пайымдай алады [6, 89]. Жеке элементтері түсініксіз, мағыналық тұтастығы «бұзылған» мұндай мәтіндерді оқырман өзінің варианттарын ұсына отырып, жаңғырта қабылдайды, қалпына келтіруге тырысады. Кез келген мәтінді қабылдау барысында оқырманның онымен эквивалент бола алтындай мағыналы мәтінді дайын болады. Мәтінді толық түсінуге ұмтыла отырып, реципиент кейбір түсініксіз оралымдарды түсіну үшін жеке сөздердің мағынасын қайта қарап, қажет жағдайда оларды өзіне түсінікті сөздермен ауыстыруға дейін барады. Мәселен, Аралбай жырау Оңғарбекұлының «Жұт жылына» деген толғауындағы: «Әбу тастан үй салып, Қисапты малға қарамай» [7,430], – деген жолдардағы әбу тас сөзі кейінгі басылымдарда ССУДА (ССУДА-ға тастан үй салып) түріне өзгертілген, себебі көшіруші редактор әбутас сөзін түсінбегендіктен ССУДА деп редакциялаған, ХІХ ғасырдың аяғы, ХХ ғасырдың басында қазақ байларының орыс патша үкіметінен несие алып, үй салуы мүмкін еместігін ескермеген.

Зерттеуші Н.Уәлидің пайымдауына сүйенсек, мәтін коммуникациясы үш кезеңнен тұрады: коммуникацияға дейінгі кезең, вербалды кезең, коммуникациядан кейінгі кезең [8, 10]. Жыраулар поэзиясы мәтіннің коммуникациясына қатысты айтар болсақ, жырдың дүниеге келуі көп жағдайда суырыпсалмалық (импровизация) жағдайда өтетіндіктен, коммуникацияға дейінгі кезең жырдың арналатын ортасының (жыраулар тілімен айтсақ, алқаның) психологиялық қалпына, менталды деңгейіне, сонымен бірге жырды дүниеге келтіруге «мәжбүрлеген» алғы шарттарға байланысты өрбиді. Жырдың табиғатына байланысты мәтін қабылдау процесінде автор мен реципиенттің қарым-қатынасы негізінен тікелей жүзеге асады (жыршы мен тыңдаушы бетпе-бет отырады). Кейде автор жыр, толғауды нақты біреуге арнайды, ондай жағдайда автор өзінің тыңдаушысымен ғана емес, кейіпкерімен (субъект-объект) де бетпе-бет келеді. Осындай мәтіндердің мазмұны арнау табиғатына (мазмұнына, мақсатына) да байланысты әр алуан болып келеді. Мәселен, Қашағанның «Есқали сұпыға арнауы» жырының мазмұнында адресант пен адресаттың бір-біріне көзқарасы, яғни бағалаушылық факторы ерекше көзге түседі. Мәтін коммуникациясының сәтті аяқталуы адресанттың ақпараты адресатқа толық түсінікті болып жетуімен өлшенеді десек, ол үшін адресант (автор) адресатқа (біз қарастырған мәтінде тыңдаушы – объект) неғұрлым танымдық тұрғыдан жақын мәселелерді жыр мазмұнына өзек етеді. Мәтін коммуникациясының осы сипатын Н.Уәли: «Адресант өз сөзінің тигізер ықпалын болжай отырып, өзінің түпкі мақсатына жету үшін тыңдарман/оқырманның қабылдауына тиімді баяндау стратегиясын ойластырады және адресаттың білім дүниелерімен санасады» [8,12], – деп түсіндіреді. Есқали сұпы – Қашаған-автор үшін әрі қарсылас, әрі кейіпкер, әрі тыңдаушы-қабылдаушы. Есқали сұпы – дін адамы, сондықтан Қашаған оның жанына дөп тиетін ең төте, ең әсерлі факт ретінде оның сұпылығына қатысты тарихи-танымдық деталдарды алып, сол арқылы қарсылас-кейіпкерінің кемшіліктерін бетіне басып, ықтырып алуды көздейді: «Бұл сұпының мен білдім Дінінің тұтқан мүкісін. Жақсы болсаң, сұпеке, Ислам дінінің құтысың. Жаман болсаң, сұпеке, Ислам дінінің жұтысың! Мұсылманышылық қалыпқа Ұқсамай отыр бітісің – Өзің – Құдайдың жолын күткен сұпысың!» [9, 23]

Қашаған автордың мәтін түзіліміне діни дүние бейнесіндегі адресантқа да адресатқа да ортақ «сұпы» туралы аялық білім негіз болған. Яғни сұпы – «шын мәніндегі таза мұсылман, адамгершіліктің ең жоғары сатысындағы адам, немесе «шынайы адам»». Қабылданған, қалыптасқан ұғым бойынша сұпы қандай болу керек деген мәселеде жыр мазмұнынан төмендегідей мәлімет аламыз:

1. Қонақты сыйлау: «Сақилықтың белгісі – Мейман келсе үйіне, Қазаны толы қайнайтын... Ақылы бар мыйлы адам Азамат – ерге «Тек» дей ме? Қонаққа келген «Кет» дей ме? Бұрынғы шалдар ақылды, Айтқан сөзі мақұл-ды, «Қонағы болса ыразы Құдай ыразы» деген сөз – Солардан қалған нақыл-ды. Расулы Пайғамбар «Қонақпын» деп келгенде Түйесімен арқалап Құрмет еткен жоқ па еді Атасы басқа кәпірді?» [9,24]

2. Дінді тілмен емес, жүрекпен ұстану: «Сұпылығың сенің қай жақта, Шын тентекке ұқсадың. Ораза, намаз – парыз-ды, Қайтарған Хаққа қарызды Менің де тұтқан дінім бар. Зікір, таспих айтатын Жүрегімде, ишшалла, Мұсылманишылық ілім бар...» [9,26]

3. Шынайы адамға тәкәппарлық, менмендік жат: «Жалғыз билеп тұрғандай. Бақи менен Фәниді – Сұпекең неге далыйды? – Тәкәппар, менмен мұндайды Тәңірім жазбай таныйды» [9,22].

4. Өнер (ақындық, жыршылық, күйшілік) құдайдың құдіретімен ерекше қасиет ретінде адамға берілетін адамзаттың рухани азығы. Сондықтан жыр мен домбыра дінге жат болмау керек: «Келе сала, сұпы-еке, Домбырамды менің боқтадың, Домбырам – менің жолдасым, Домбырамды боқтасаң Өзімді басқа соққаның... Қолымдағы ағашым – Алып жүрген домбыра, Тартқан сайын даңғыра, «Домбыра – күнә» деген сөз Тек бір айтқан дабыра» [9,26]. Осы айтылған қасиеттердің барлығы Қашағанның бағалауында Есқали сұпының бойында табылмағандықтан, ақын мәтіннің түйінін: «Саналыға сөзім тыңдалған, Санасыздың белгісі – Пайдалы сөз айтса бұлданған. Дүниенің қызық-зауқынан, Ақырет күннің қаупынан – Бәрінен де сендердей Түйте сақал, қырма мұрт Надан сұпылар құр қалған» [9,30], – деп аяқтайды.

Кейбір мәтін белгілі бір ситуация үстінде дүниеге келеді. Адресантпен бетпе-бет бірнеше адресаттар болуы мүмкін. Ондай жағдайда сол жердегі адресаттарға ортақ, бірдей түсінікті ақпараттар, тіпті тезаурус негізге алынады. Мәтін мазмұны сол сәттегі ситуацияға, адресаттың әлеуметтік құрамына, жас мөлшеріне де байланысты құрылады. Қашағанның «Қонаққәде» жырының мәтіні бастан-аяқ жыр дүниеге келген сәтте куә болған қыз-келіншектерге, ақынның құрдастарына, жеңгелеріне, жігіттерге арналады. Соған байланысты жыр мазмұнында жеңіл әзіл мен ақыл-өсиет айту алмасып келіп отырады. Тыңдаушыны зеріктіріп алмай, ықыласын арттыра түсу үшін автор өлең мәтініне күлкі тудыратын анайы сөздерді де қосып отырады.

Мәтіннің коммуникативтілік деңгейі автордың белгілі бір мақсат көздеуімен де (коммуникацияға дейінгі кезең: жырдың дүниеге келуінің алғы шарты, автордың көздеген мақсаты, айтпақ идеясы, ойы) өлшенсе керек. Жырда бұндай мақсатты нақты (немесе сәттік), жанама (немесе түбегейлі) деп бөліп қарастыруға болатын тәрізді. Мәселен жыршы (автор) белгілі бір ситуацияның үстінде жыр арнайды. Оның нақты мақсаты сол сәттегі жағдайды нысанаға алуы мүмкін. Қашаған ақын атына жем сұрау үшін әрі қонаққәде деп қолқалаған құрбы-құрдастарының меселін қайтармау үшін кейіннен ел ішіне «Қонаққәде», «Азық жыры» деген атпен кең тарап кеткен жырды дүниеге әкелді. Бірақ жыр – өнер туындысы, оның мақсат мүддесі тар аяда қала алмайды. Ол адамзат баласының мүддесіне қызмет етуі тиіс. Сондықтан да Қашаған ақын ауыл-үйдің әзіл-қалжыңын айтқан болып отырып тыңдаушысын жалпы адамгершілікті насихаттайтын, олардың дүние танымын шыңдайтын, ой салатын ауқымды мәселелерді қозғауды ұмытпайды. Біз бұны жыр мәтіні коммуникациясындағы түпкі мақсат деп түсіндіреміз және бұл барлық жыр табиғатына тән ерекше болмыс болып табылады.

Кейде мәтін коммуникациясы тыңдаушыны бір мақсатқа жұмылдыру, белгілі бір оқиғаға итермелеу мақсатын да көздейді. Мұндай кезде тыңдаушы психикасына ерекше әсер ететін, тыңдаушының эмотивтілігін арттыратын экспрессивті, эмоционалды сөздер, бағалауыштық қолданыстар таңдалады. Мәтіннің дүниеге келу шартына байланысты (ат үстінде, соғыс жағдайында, асығыс) неғұрлым түсінікке жеңіл ұғымдар, оңай ұйқастар іске қосылуы мүмкін, бірақ оның өзі жыраудың ұтқыр ойлылығы мен суырып салма шешендігін талап етеді. Бұндай кезде экстралингвистикалық (тыңдаушының таным-түсінігі, оған әсер ететін тілден тыс фактілер: ата бабасының тарихын айту, өзінің ерекше қасиетін айтып мақтау), паралингвистикалық (мимика, қимыл-қозғалыс) факторлар да мәтін коммуникативтілігіне үлес қосатыны сөзсіз.

Қалнияз жырау Шопықұлы Махамбет ақын тәрізді өз кезеңінде «жорық жыршысы» ретінде танымал болған, талай қазақ-қалмақ, қазақ-түрікмен арасындағы шайқастарға қатысып, батырларға жырымен дем беруші әрі жауынгер, батыр, әрі ұран көтеріп алға бастаушы, насихатшы жырау болған.

Қазақ-түрікмен арасындағы бір қақтығыста қан майданға кіруге жүрегі дауаламай кідіріп қалған адай Қожалақ батырдың қасына жетіп барып, домбырасын қағып-қағып жіберіп: *«Халқына мақтан Қожалақ, Жауына шапқан жағалап, Әруақты ердің сойы едің – Аржағың Сармыс, ер Жанақ, Екіталай егесте Жерің жоқ қалған қорғалап. Осы сапар не болды, Атыңның басын бұрмалап?...»* [9, 137], – деп жырлай жөнеледі. Осындағы «жетіп бару», «домбырасын қағып-қағып жіберу (майдан даласында ұзақ толғап тұра алмайтынны белгілі)», «шапшаң жырлай жөнелу» қимыл-әрекеттері тыңдаушысына жедел әсер етудің тілден тыс тәсілдері болып саналады. Мәтіндегі қарамен берілген жолдар автордың тыңдаушысына психикалық, физиологиялық жақтан әсер етудің құралы ретінде қолданған тілдік-танымдық фактілерін көрсетеді. Немесе «Батырларды жігерлендіріп айтқаны» деген толғауда: *«Арғымақтан туған қазанат, Ардагер өңшең азамат. Асардай аға көтерген Сарала туың қолда тұр, Ардақтап сүйген ұлдарың, Арулап өскен қыздарың Айдауға түсіп тарығып Алдында жаудың – жолда тұр. Соларды жауға қалдырып, Жан-сауғалап қаңғырып Қайырылғаның – өлгенің! Қайтадан елге барарсың, Ұялмай топқа қарарсың Айнымай жауға кіргенің, Қарабет болып қашқаннан Жақсы емес пе жұлқысып, Қан-майданда өлгенің? Уа, азамат-бауырым!»* [9,148], – деген жолдарда «Арғымақтан туған қазанат, Ардагер өңшең азамат», «Уа, азамат-бауырым» қаратпалары батырларды (адресат-субъект) жігерлендіру, қазір айтылмақ ойға, сол арқылы ортақ іс-әрекетке жұмылдыру мақсатын көздесе, «Қайырылғаның – өлгенің!» «Қайтадан елге барарсың, Ұялмай топқа қарарсың», «Қарабет болып қашқаннан, Жақсы емес пе жұлқысып, Қан-майданда өлгенің?» деген жолдар батырлардың ар-намысына тиіп, қайрау мақсатында айтылған. Яғни автор тыңдаушысына неғұрлым нәтижелі әсер ету үшін психикалық шабуыл жасау әдісін де қолданған.

Мәтіннің құндылығы оның белгілі бір ақпараттар жүйесін бере алуымен де айқындалады. Ғылыми-теориялық аяда хабарламалардың барлығы бірдей ақпараттық мән бере алмайды. А.Мартиненің байқағанындай, «ақпарат» және «коммуникация» бір-бірін жоққа шығармайтын, бірақ бір-бірімен сәйкеспейтін әр басқа ұғымдар болып табылады [10, 94]. Ақпарат категориясы таза лингвистикалық аядан тыс көптеген мәселелерді қамтиды. Сондай мәселенің бірі – ақпараттың «жаңалығы» мәселесі. Жаңа ақпарат әлеуметтік, психологиялық, ғылыми-техникалық, жалпы мәдени, жас мөлшері, мезгілдік т.б. факторлардан тыс қаралмайтыны анық. Бір тыңдаушыға жаңалық болып көрінген ақпарат екінші тыңдаушы үшін жаңалық емес не мүлде түсініксіз болуы мүмкін. Немесе белгілі бір мезгіл өтуімен байланысты сол уақытқа дейін жаңалық болып келген мәселе өзінің ақпараттық мәнін жоғалтады. Екінші мәселе ақпараттың құндылығымен байланысты. Олардың эстетикалық, танымдық немесе ғылыми мәнділігі барлық уақытта адамзат мәдениетінің қазынасында сақталады. Олар барлық уақытта жаңаның көзі болып, ақпараттық құндылығын сақтайды.

Біздің зерттеулерімізге дерек болған жыраулар поэзиясының мәтінін өзінің ақпараттық құндылығы жағынан мезгілдік заңдылыққа бағынбайтын, ұлттық мәдениет пен жалпы адамзатқа ортақ идеяны бойына жинаған когнитивтік кеңістік ретінде қарастыруға болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Ахмедьяров К.К. Формирование и развитие метаязыка русской лингвистической поэтики. Диссертация доктора фил. наук. / К.К. Ахмедьяров - Алматы, 2003. – 250 с.
- 2 Гусев В.В. Проблемы фольклора в истории эстетики. / И.И. Гусев - Москва: Академия наук СССР, 1963. - 254 с.

- 3 Мучник Г.М. Текст в системе художественной коммуникации // Восприятие анализ, интерпретация. / Г.М. Мучник // - Алматы: Балауса, 1996. - С.192.
- 4 Бахтин М.М. Проблемы поэтики и истории литературы. / М.М. Бахтин - Саранск, 1993. - 402 с.
- 5 Потебня А.А. Теоретическая поэтика. / А.А. Потебня - Москва: Высшая школа, 1990. -342
- 6 Белянин В.П. Психолингвистические аспекты художественного текста. / В.П. Белянин - МГУ, 1988. - 121 с.
- 7 Жылқышиев Ж. Тіл таңбалы ақындар. / Ж. Жылқышиев - Ақтау, 2016. – 432 б.
- 8 Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері. Филология ғылымдары докторының диссертациясы / Н. Уәли - Алматы, 2007. – 270 б.
- 9 Жылқышиев Ж. Қайыртпай кеткен Қашаған. / Ж. Жылқышиев - Алматы: Жазушы, 2011. – 432 б.
- 10 Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. / И.Р. Гальперин - Москва: Наука, 1981. -334 с.

Нурдаuletova Б.И.

*Каспийский государственный университет технологии и инжиниринга им Ш.Есенова,
Ақтау, Казахстан*

Коммуникативные особенности текстов жырау

Аннотация. В данной статье ставится задача рассмотреть коммуникативные особенности поэтических текстов жырау. В результате анализа автор доказывает, что несмотря на особенность устного появления, поэтические тексты казахских жырау является продуктом культуры, творчества, духовной деятельности, порожденным определенной эпохой, и феноменом, передающим такое духовное богатство из поколения в поколение.

В коммуникативной функции текста проблема взаимодействия адресанта и адресата является самым актуальным. Продолжительность «судьбы» текста связана непосредственно с тем, как он воспринят, в какой степени запомнился в сознании реципиента. Интерпретация и восприятие поэтического текста жырау различается своими особенностями. Вместе с основным автором, у жырау появляются несколько соавторов: начальная идея автора сохраняется, а способ ее передачи (языковые и неязыковые способы) развивается, меняется последующими дополнительными авторами (они сами вначале участвовали как слушатели, а затем перешли в дополнительные авторы, так как сами рассказывали жыр, передавали другим, роль адресата преобразуется на роль адресанта).

На основе проведенного исследования автором предлагаются этапы поэтической коммуникации текста жырау (прекоммуникативный, вербальный, послеккоммуникативный), особенности взаимодействия автора-жырау и слушателя-реципиента, роль «фоновых знаний», тезауруса, интерпретации текста, экстралингвистических и паралингвистических (невербальных) факторов в понимании и восприятии поэтического текста.

Ключевые слова: поэтика жырау, реципиент, адресант, адресат, фоновое знание, импровизация, прессупозиция.

B.I. Nurdauletova

Sh. Yesenov Caspian State University of Technology and Engineering, Aktau, Kazakhstan

Communicative Peculiarities of the Bard Texts

Abstract. This article aims to consider the communicative features of poetic texts zhyrau. As a result of the analysis, the author proves that despite the peculiarity of the oral appearance, the poetic texts of Kazakh zhyrau are a product of culture, creativity and spiritual activity generated by a certain epoch, and a phenomenon that transmits such spiritual wealth from generation to generation.

In the communicative function of the text, the interaction between the addressee and the recipient is the most urgent. The length of the “fate” of the text is directly related to how it is perceived, to what extent it was remembered in the recipient’s consciousness. Interpretation and perception of the poetic text zhyrau differs in its features. Along with the main author, several co-authors appear: the author’s initial idea is preserved, and the way of its transmission (linguistic and non-linguistic methods) develops, will be changed by subsequent additional authors (they themselves initially participated as listeners, and then went on to additional authors, passed on to others, the role of the addressee is converted to the role of recipient).

On the basis of the research, the author suggests the stages of poetic communication of the text zhyrau (pre-communicative, verbal, post-communicative), interaction of the author-zhyrau and the speaker-recipient, the role of “background knowledge”, thesaurus, text interpretation, extra-linguistic and paralinguistic (nonverbal) factors in understanding and perception of the poetic text.

Key words: poetics of Zhyrau, recipient, addresser, addressee, background, perception, improvisation, presupposition

References

- 1 Ahmediarov K.K. Formirovanie i razvitie metaiazyka ruskoi lingvisticheskoi poetiki. PhD diss. [Formation and development of the meta-language of Russian linguistic poetics]. (PhD thesis. Almaty, 2003. P. 250). [in Russian]
- 2 Gusev V.V. Problemy folklor v istorii estetiki [Problems of folklore in the history of aesthetics]. (Leningrad, Moscow, 1995. P. 254). [in Russian]
- 3 Muchnik G. M. Text v sisteme hudozhestvennoi kommunikatsii. Vospriatie analiz, interpretatsia [Text in the system of artistic communication. Perception analysis, interpretation]. (Balasa, Almaty, 1996. P. 193) [in Russian]
- 4 Bakhtin M. M. Problemy poetiki i istorii literatury [Problems of poetics and history of literature]. (Saransk, 1993. P. 402). [in Russian]
- 5 Potebnya A. A. Teoreticheskaya poetika [Theoretical poetics]. (Higher school, Moscow, 1990. P. 342). [in Russian]
- 6 Belyanin V. P. Psiholingvisticheskie aspekty hudozhestvennogo teksta [Psychological and linguistic aspects of the literary text]. (MSU, 1988. P. 121). [in Russian]
- 7 Zhylykshiev Zh. Til tangbaly akyndar [The poets – speakers]. (Almaty, 2016. P. 189). [in Kazakh]
- 8 Ouali N. Khazakh soz madenietining teorialykh negizderi PhD diss. [The theoretical basis of the Kazakh culture speech]. (PhD thesis. Almaty, 2003. P. 270). [in Kazakh]
- 9 Zhylykshiev Zh. Khaiyrtpai ketken Khashagan [Eloquent Kashagan Zhyrau]. (Zhazushy, Almaty, 2011. P. 432). [in Kazakh]
- 10 Galperin I. R. Tekst kak obekt lingvisticheskogo issledovaniya [Text as an object of linguistic research]. (Science, Moscow, 1981. P. 332). [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Нұрдаuletova Б.И. – филология ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, 32 шағын ауданы, Ақтау, Қазақстан.

Nurdauletova B.I. - doctor of philology, professor. Caspian state University of technology and engineering named after sh. Esenov, 32-MD., Aktau, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. **Журналдың мақсаты.** Әдебиеттану және тілтану саласындағы ғылыми зерттеу нәтижелерін, филология ғылымының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиет саласындағы оқыту әдістемесін, ғылыми конференцияның мағыналы материалдарын, библиографиялық шолу мен сыни тақырыптағы ғылыми құндылығы бар, мұқият тексеруден өткен материалдарды жариялау.

2. **Журналда мақала жариялаушы автор** мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) және **vest_phil@enu.kz** электрондық пошталарына **Word** форматындағы нұсқаларын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет.

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. **Мақаланың көлемі** 8 беттен кем болмауы және 16 беттен аспауға тиіс.

5. **Мақаланың құрылымы:** (қағаз беті - **A4**, кітап сұлбасында, беттеу жолы бар жағынан – 20 мм. Шрифт: **Times New Roman** - нұсқасында, әріптің көлемі (кегель) - **14**);

6. **XҒТАР** <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында, қою кіші әріппен жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс істейтін болса, онда әр автордың жұмыс орны қасында курсивпен жазылуы керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында, жартылай қою кіші әріппен жазылады;

Аңдатпа - 100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (**кіріспесі, мақаланың мақсаты мен міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері, нәтижелері мен талқылаулары, қорытындысы**) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер (6-8 сөз немесе сөз тіркесі) - Түйін сөздер мақала мазмұнын ашатын, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы көп кездесетін сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – жола-ралық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады. Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 253 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 182 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімінде кітаптың жалпы бет көлемі көрсетіледі.

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді. Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) үш күн аралығында қайта қарап, қолжазбаның түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент **жарамсыз** деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 2018 жылға ЕҰУ қызметкерлері үшін 4500 тенге және басқа ұйым қызметкерлеріне 5500 тенге болып белгіленді.

Реквизиттер:

РГП ПХВ «Евразийский национальный
Университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«Басылым үшін» (жіберушінің аты-жөні)

Provision on articles submitted to the journal “Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Publication of carefully selected original scientific works in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, teaching language methods and literature, the most significant materials of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

GRNTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the «red line» -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

In the article, only those formulas are numbered, to which the text has references.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see below in the sample of article design).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article within three days. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication. Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104

«for publication of the full name»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия Филология»

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающие актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значительные материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. **Автору, желающему опубликовать статью в журнале** необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail **vest_phil@enu.kz**. При этом должно быть строго выдержано соответствие между **Word**-файлом и твердой копией.

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 16 страниц (от 8 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

ГРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»
КБЕ 16
БИН 010140003594
БИК TSES KZ KA
Счет в кодировке IBAN –
KZ 91998 BTV 0000003104
«за публикацию ФИО»

Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template

XFTAP 17.09.91; 17.07.31

А.Ж. Шәріп

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: amantay_sh@hotmail.com)*

Хүсейін Жавид және XX ғасыр басындағы қазақ поэзиясы: рухани ізденістер мен көркемдік ерекшеліктер

Андатпа. XX ғасыр басында түркі халықтарының рухани өміріне белсене атсалысқан алдыңғы қатарлы қаламгерлер шоғыры кейінгі ұрпаққа бай әдеби мұра қалдырды. Солардың бірі – «Шығыстың Шекспирі» атанған эзербайжан ақыны, драматургы Хүсейін Жавид. Өкінішке қарай, оның шығармалары қазақ оқырманына бейтаныс болып келеді. Мұның негізгі себебі – өзара аударма тәжірибесінің жүйелі түрде жолға қойылмағандығы және қазақ-эзербайжан әдеби байланыстарын ғылыми тұрғыдан зерттеудің осы уақытқа дейін жеткілікті дәрежеде қолға алынбағандығы. Сондықтан бұл бағытта әдебиеттанушылардың алдында тың мақсаттар пен міндеттер тұр. Негізінен Низами Гәнжәуи, Абай Құнанбаев, Мырза-Фәтәли Ахундзадә секілді классиктері шығармаларынан ғана азды-көпті хабардар екі халықтың арғы-бергі әдебиетіндегі құбылыстарды ең алдымен салыстырмалы-тарихи әдіс тұрғысынан таразылау қажет. Бұл мақалада Хүсейін Жавидтің өлеңдеріндегі романтизм оның өзімен замандас қазақ ақындарының (М.Жұмабаев, М.Дулатов, С.Торайғыров, Б.Күлеев) поэзиясындағы ұқсас сарындармен ұштастыра қарастырылып, екі ел әдебиеті дамуының сол кезеңіндегі идеялық-көркемдік ізденістер көп ретте ортақ мәдени-рухани арнадан бастау алғандығы нақты мысалдармен дәлелденеді.

Түйін сөздер: ұлттық поэзия, әдеби байланыстар, романтизм, Батыс-Шығыс, адамгершілік мұраттар, түрікшілдік сарындары.

Мақала мәтінде төмендегі бөлімдер қамтылуы қажет:

- кіріспесі,
- мақаланың мақсаты мен міндеті,
- қарастырылып отырған сұрақтың зерттеу әдістері,
- нәтижелер мен талқылаулары,
- қорытынды, шешімі.

Әдебиет тізімі

- 1 Жұмабаев М. Шығармалары: Өлеңдер, поэмалар. / М. Жұмабаев – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б.
- 2 Күлеев Б. Айтшы, ақ қайың. / Б. Күлеев – Алматы: Жазушы, 1969. – 324 б.
- 3 Мамедова С. Г. Джавид и романтическая свобода // Актуальные вопросы теории и практики филологических исследований. Матер. межд. науч.-прак. конф., 25-26 марта 2011 г. / С.Г. Мамедова // – Пенза-Москва-Решт: Научно-издательский центр «Социосфера», 2011. – С. 348-352.
- 4 Джафаров М. Гусейн Джавид. / М. Джафаров – Баку: Элм, 1982. – 194 с.
- 5 Торайғыров С. Екі томдық шығармалар жинағы. – Т.І. / С. Торайғыров – Алматы: Ғылым, 1993. – 280 б.
- 6 Mərdanova S.M. Hüseyn Cavidin «Azər» poemasında lirik ricətlər // Bakı universitetinin xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. / S.M. Mərdanova // – 2010. №3. – P. 49.
- 7 Мұқанов С. XX ғасырдағы қазақ әдебиеті. 1-бөлім (Ұлтшылдық, байшылдық дәуірі) // Классикалық зерттеулер: Көп томдық. Т. 7. / С. Мұқанов // – Алматы: Әдебиет әлемі, 2012. – 420 б.
- 8 Akimova E. Hüseyn Cavid lirikasında dekadans // 525-ci qəzet. - 2013. -13 aprel. № 64. - P. 24.
- 9 Дулатұлы М. Бес томдық шығармалар жинағы. Т.І. / М. Дулатов – Алматы: Мектеп, 2002. – 368 б.
- 10 Пашазаде И. Поэтические особенности русских переводов произведений Гусейн Джавида.

/ И. Пашазаде – Баку: Огуз Ели, 2013.- с. 192.

А.Ж. Шарип

Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Гусейн Джавид и казахская поэзия начала XX века: духовные искания и художественные особенности

Аннотация. Великолепная плеяда деятелей пера, принимавших активное участие в духовной жизни тюркских народов начала XX века, оставила будущим поколениям богатое литературное наследие. Одним из них является азербайджанский поэт и драматург Гусейн Джавид, прославившийся как «Восточный Шекспир». К сожалению, его произведения до сих пор неведомы казахскому читателю. Главная причина этого заключается в отсутствии постоянного взаимного сотрудничества в сфере художественного перевода и недостатке по сей день научных исследований о казахско-азербайджанских литературных связях. Поэтому в этом направлении перед литературоведами ставятся новые цели и задачи. Художественные явления, имевшие место в разные периоды развития литературы обоих народов, которые главным образом более или менее знакомы с произведениями классиков Низами Гянджеви, Абая Кунанбаева, Мирза-Фатали Ахундзаде, в первую очередь следует рассматривать с точки зрения сравнительно-исторического метода. В этой статье романтизм в стихах Гусейна Джавида анализируется в сочетании со схожими мотивами в поэзии его современников – казахских поэтов М.Жумабаева, М.Дулатова, С.Торайгырова, Б.Кулеева и на конкретных примерах раскрываются во многом превалирующие общие культурно-духовные источники в их идейно-художественных исканиях.

Ключевые слова: национальная поэзия, литературные связи, романтизм, Запад-Восток, гуманистические идеалы, тюркские мотивы.

A.Zh. Sharip

L.N. Gumilev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Hussain Jawid and Kazakh poetry of early 20th century: spiritual quest and artistic features

Abstract. At the beginning of the twentieth century a number of leading writers, actively participating in the spiritual life of the Turkic peoples, left rich literary heritage in subsequent generations. One of them is Hussain Jawid, the Azerbaijan poet and playwright, the “East Shakespeare”. Unfortunately, his works are unfamiliar to the Kazakh reader. The main reason for this is the systematic mismatch of interpreting practices and the lack of scientific research on the Kazakh-Azerbaijan literary relations. That’s why literary critics have a lot of new goals and objectives. The phenomena in the literature of the two peoples, mainly known only by classics such as Nizami Ganzhau, Abai Kunanbayev, Myrza-Fatali Akhundzade, should be firstly compared to the comparative-historical method. In this article, romanticism in the poems of Hussain Jawid, in conjunction with contemporary Kazakh poets (M. Zhumabayev, M. Dulatov, S.Toraigyrov, B.Kuleev), is ideologically-artistic in that period of the development of the literature of both countries, from the canal is proved by concrete examples.

Keywords: national poetry, literary relations, romanticism, West-East, moral ideals, Turkic motifs.

References

1 Zhumabaev M. Shygarmalary: Olender, poehmalar, kara sozder [Works: poems, poetries, proses] (Zhazushy, Almaty, 1989. 448 p.). [in Kazakh]

- 2 Kuleev B. Ajtshy, ak kajyn [Say, white birch] (Zhazushy, Almaty, 1969. 324 p.). [in Kazakh]
- 3 Mamedova S. G.Zhavid i romanticheskaya svoboda [Jawid and romantic freedom]. Aktual'nye voprosy teorii i praktiki filologicheskikh issledovanij. Mater. mezhdunar. nauch.-prak. konf., 25-26 marta 2011 g. [International scientific and practical conference on topical issues of theory and practice of philological research]. Penza – Moskow – Resht, 2011. – pp.348-352. [in Russian]
- 4 Dzhafarov M. Gusejn Dzhavid [Hussain Jawid] (Elm, Baku, 1982. 194 p.). [in Russian]
- 5 Torajgyrov S. Eki tomdyk shygarmalar zhinagy. T.1 [The collection of works in two volumes. T.1.] (Gylm, Almaty, 1993. 280 p.). [in Kazakh]
- 6 Mardanova S. Khusejn Dzhavidyn «Azer» poehmasynda lirik ridzhatlar [Lyric motives in the poem «Azer» Hussain Jawid], Baky universitesinin khabarlary. Khumanitar ehlmalar seriyasy [Bulletin of Baku University. Series of Humanities], 3, - p. 43-49 (2010). [in Azerbaijan]
- 7 Mukanov S. XX gasyrdagy kazakh adebieti.1-bolim (Ultshyldyk, bajshyldyk dauiri) [Kazakh literature in the beginning of the 20th century. Part 1 (Nationalism, Bourgeoisie)], Klassikalyk zertteuler: Kop tomdyk. - T.7 [Classic research: multi-volume] (Adabiet alemi, Almaty, 2002).
- 8 Akimova E. Khusejn Dzhavid lirikasynda dekadans [Decadence in the lyrics of Hussain Jawid]. 525-dzhi gazet. - 2013. - 13 aprel. №64. S.24.
- 9 Dulatuly M. Bes tomdyk shygarmalar zhinagy. - T.1. [The collection of works in five volumes. Volume 1]. (Mektep, Almaty, 2002). [in Kazakh]
- 10 Pashazade I. Poeticheskie osobennosti russkikh perevodov proizvedenij Gusejn Dzhavida [Poetic features of Russian translations of Hussain Jawid's works] (Oguz Eli, Baku, 2011) [in Russian]

Автор туралы мәлімет:

Амантай Шәріп - филология ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. Астана, Қазақстан.

Amantai Sharip - Doctor of Philology, professor L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: Ілияс Рысбекұлы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
-2018. - 2 (123). - Астана: ЕҰУ. 197-б.
Шартты б.т. - 23.0 Таралымы - 35 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қ., Қ.Сәтпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды